

Reali ar sukurta?: „pabėgėlių krizės“ vaizdavimas Lietuvos spaudos diskurse 2015–2017 metais

Monika Frėjutė-Rakauskienė

Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas
Lithuanian Social Research Centre, Institute for Ethnic Studies
El. paštas monika@ces.lt

Santrauka. Straipsnis analizuoja vadinamosios „pabėgėlių arba migracijos krizės“ vaizdavimą žiniasklaidoje, kai 2015 metais užsitęsęs karinis konfliktas Sirijos Arabų Respublikoje privertė sirus Viduržemio jūra migruoti į Europos valstybes ir ten prašyti prieglobsčio. Straipsnyje pristatomi populiariausių Lietuvos interneto žinių portalų 2015 m. kovo – 2017 m. vasario mėnesiais diskurso apie pabėgėlius tyrimo duomenys. Taip pat aptariamos Lietuvos žiniasklaidos pabėgėlių ir „pabėgėlių arba migracijos krizės“ vaizdavimo paralelės su Vakarų Europos šalių žiniasklaida. Analizuojama straipsnių apie pabėgėlius tematika, jos kaita laike, turinio ypatumai. Atskleidžiamos žiniasklaidoje įvardijamos grėsmės, susijusios su pabėgėlių prieglobsčiu ir integracija priimančiose šalyse. Aptariama ir tokio vaizdavimo galima įtaka visuomenės nuostatoms.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos žiniasklaidos diskursas, pabėgėliai, pabėgėlių arba migracijos krizė, visuomenės nuostatos.

Real or Created?: Representation of the “Refugee Crisis” in Lithuanian Press Discourse 2015-2017

Summary. The article analyses the media portrayal of publicly named “refugee or migration crisis”, after a Syrian migration through the Mediterranean Sea to European countries seeking asylum due to a military conflict in the Syrian Arab Republic. The article presents research data on refugee discourse of the most popular Lithuanian Internet news portals in the period of March 2015–February 2017. The article aims to discuss the parallels between Lithuanian and Western European media depiction of refugees and the “refugee crisis”. The article analyzes main topics and their changes in time, as well as identifies the threats constructed in the media, which are related to asylum of refugees and their integration in host countries. In addition, the article discusses the possible influence of such depiction on public attitudes.

Keywords: Lithuanian media discourse, refugees, refugees or migrant crisis, public attitudes.

Received: 23/11/2019. Accepted: 04/02/2020

Copyright © 2020 Monika Frėjutė-Rakauskienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Žiniasklaidos dėmesys ir „pabėgėlių krizės“ Europoje kontekstas

„Pabėgėlių arba migracijos krizė“¹ žiniasklaida (spauda, radijas, televizija) susidomėjo 2014 metais, kai 2014 m. viduryje ne tik Sirijos kaimynėse šalyse (Libane, Turkijoje, Jordanijoje, Irake ir Egipte), bet ir Europos šalyse² buvo užregistruota daugiau negu trys milijonai pabėgėlių iš Sirijos (UNHCR, 2014, p. 4). Užsitęsusio karinio konflikto Sirijos Arabų Respublikoje nulemta pabėgėlių migracija į Europą Viduržemio jūra pasiekė piką 2015 metais (iki birželio 30 d.)³ (UNHCR, 2015, p. 3). Atsižvelgdama į minėtą situaciją Europos Komisija 2015 m. rugsėjo mėnesį numatė Pabėgėlių perkėlimo mechanizmą (angl. *Emergency Relocation Mechanism*) (*Council Decision (EU), 2015/1601*), kuriuo buvo siekiama pasidalinti pabėgėliais Europos Sąjungos (ES) šalyse ir nuo 2015 m. rugsėjo iki 2017 m. rugsėjo iš Graikijos turėjo būti perkelta 66 400, o iš Italijos 39 000 prašančių prieglobsčio žmonių (Triandafyllidou, 2017). 2015 m. Vyriausybės patvirtintame nutarime „Dėl užsieniečių, kuriems reikia prieglobsčio, perkėlimo į Lietuvos Respublikos teritoriją“ numatyta, kad Lietuva iki 2019 m. spalio 31 d. įsipareigoja į Lietuvos Respubliką perkelti 1 077 užsieniečius (Lietuvos Vyriausybė, 2015). Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2019 m. vasario mėnesio duomenimis, į Lietuvą nuo 2016 m. perkelti 486 užsieniečiai: iš Graikijos – 355, Turkijos – 102 ir Italijos – 29. Didžioji dalis perkeltųjų užsieniečių – Sirijos piliečiai (166 asmenys), kiti – Irako piliečiai (30 asmenų) bei asmenys be pilietybės, iki išvykimo gyvenę Sirijoje (9 asmenys) (Prieglobstis Lietuvoje, 2018). Pavyzdžiui, palyginkime: tokios šalys kaip Vokietija arba Prancūzija pasižadėjo priimti didžiausią skaičių pabėgėlių – atitinkamai 13 250 ir 6 940 (Triandafyllidou, 2017). Aptarta situacija paskatino viso pasaulio žiniasklaidos dėmesį, o įvairios susijusios organizacijos (Jungtinių Tautų pabėgėlių komisaras, Tarptautinė migracijos organizacija, Europos Taryba) inicijuotais tyrimais ir ataskaitomis siekė atkreipti dėmesį ir analizuoti Europos žiniasklaidos diskursą apie pabėgėlius bei pateikti tam tikras rekomendacijas, kaip ši migracija turėtų būti vaizduojama, kad nesukeltų dar didesnės panikos bei būtų išvengta neigiamų nuostatų pabėgėlių atžvilgiu formavimo visuomenėje (Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees, 2015; Allen et al., 2017; Georgiou, Zaborowski, 2017). Daugelyje studijų tvirtinama, kad krizė turėjo potencialių iššūkių žurnalistų įprastiniam

¹ „Pabėgėlių arba migracijos krizės“ sąvoka yra perimta iš žiniasklaidos diskurso. Žiniasklaidoje taip 2015–2017 m. vadinta pabėgėlių migracija per Viduržemio jūrą į Europą, kurią paskatino Sirijos Arabų Respublikoje užsitęsęs karinis konfliktas. Ši sąvoka straipsnyje vartojama su kabutėmis, turint omenyje, kad ji yra ne objektyvios tikrovės atspindys, o žiniasklaidos ir politikų sukonstruota sąvoka (plačiau apie „pabėgėlių krizės“ politizavimą ir atspindėjimą žiniasklaidoje žr. Krzyżanowski et al., 2018).

² Pavyzdžiui, per pirmąjį 2014 m. pusmetį Vokietija sulaukė didžiausio prašymų suteikti prieglobstį skaičiaus (67 400), Prancūzija sulaukė 29 900 prašymų, Švedija – 28 400, Italija – 24 500, Rusija – 17 900 (UNHCR, 2014, p. 7–8).

³ Nuo 2011 iki 2015 metų pabėgėlių skaičiai pasaulyje žymiai išaugo, o 2015 m. viduryje bendras jų skaičius viršijo 15,1 milijono žmonių. Didžiausią įtaką pabėgėlių skaičiaus didėjimui turėjo karas Sirijos Arabų Respublikoje, bet taip pat ir ginkluoti konfliktai Afganistane, Burundyje, Kongo Demokratinėje Respublikoje, Malyje, Somalyje, Pietų Sudane ir Ukrainoje (UNHCR, 2015, p. 4).

darbui ir paskatino naujas interpretacijas rašant apie pabėgėlius ir prieglobsčio prašytojus (Horsti, 2008a cituota iš Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1763).

Šio straipsnio tikslas – lyginant su kitų Vakarų Europos šalių žiniasklaidos pranešimais ir jų tendencijomis, atskleisti, kaip populiariausi Lietuvos interneto žinių portalai 2015 m. kovo – 2017 m. vasario mėnesiais vaizduoja pabėgėlius ir „pabėgėlių arba migracijos krizę“. Pristatant pabėgėlių ir „pabėgėlių arba migracijos krizės“ vaizdavimo ypatumus Lietuvos žiniasklaidoje bus pateikiami duomenys, surinkti tyrimo „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną“ metu. Atliekant tyrimą įgyvendinta dvejų metų (2015 m. kovo 1 d. – 2017 m. vasario 28 d.) žiniasklaidos apie pabėgėlius ir prieglobstį gavusius užsieniečius Lietuvoje stebėseną ir tekstų, publikuotų šešiuose populiariausiuose interneto žinių dienraščiuose, analizė⁴. Pasirinkto tirti spaudos tekstų periodo pradžia (2015 m. kovas) ir aktualumas sutampa su didėjančia pabėgėlių iš Sirijos į Europą migracija. Siekiant palyginti Lietuvos žiniasklaidos diskursą su kitų šalių (daugiausia Vakarų Europos) žiniasklaidos diskursu ir jo tendencijomis, pasitelkiami kitų šalių mokslininkų atliktų tyrimų duomenys, analizuojantys pranešimus apie pabėgėlius iš Sirijos ir susijusią krizę.

Po 2015 m. pabėgėlių migracijos į Europą atlikta nemažai tyrimų apie pabėgėlių vaizdavimą žiniasklaidoje. Mokslininkai tyrė įvairių šalių (pvz., pabėgėlius priimančių ir nepriimančių šalių (Abid et al., 2017), Austrijos, Australijos, Didžiosios Britanijos, Kanados, Lenkijos, Vokietijos (Innes, 2010; Parker, 2015; Lawlor, Tolley, 2017; Greussing, Boomgaarden, 2017; Szylo-Kwas et al., 2018), Lietuvos (Balsiūnaitė, 2016; Matas, 2016)) žiniasklaidos diskursą. Tyrėjai taip pat atliko ir palyginamąsias skirtingų ES šalių žiniasklaidos priemonių diskurso apie pabėgėlius studijas (Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees, 2015; Georgiou, Zaborowski, 2017). Tyrimais siekta analizuoti ir metaforas, vartojamas aprašant karo pabėgėlius iš Sirijos (Abid et al., 2017); neapykantos kalbos pabėgėliams raišką diskurse (Balsiūnaitė, 2016); naudojamus stereotipus apie pabėgėlius (Matas, 2016); grėsmių, siejamų su pabėgėliais, konstravimą (Innes, 2010); taip pat analizuoti vyraujantys tematiniai rėmai, rašant apie pabėgėlius (Lawlor, Tolley, 2017); žiniasklaidos konstruojamo diskurso apie pabėgėlius ir migraciją įtaka visuomenės nuostatoms (Blinder, 2013; Blažytė, 2015); pabėgėlių tematikos politizavimas žiniasklaidoje (Szylo-Kwas et al., 2018; Krzyżanowski et al., 2018).

Šiame straipsnyje pirmiausia aptariama Lietuvos interneto žiniasklaidos tyrimo apie pabėgėlius metodologija, atskleidžiama vyraujanti tematika išskirtais „pabėgėlių krizės“ aprašymo periodais Vakarų Europos ir Lietuvos žiniasklaidoje, apžvelgiamas tematikos kismas laike ir straipsniuose cituojami šaltiniai. Vėliau analizuojamos vyraujančios „pabėgėlių arba migracijos krizę“ įrėminančios tematikos tiek Lietuvos, tiek ir kitų šalių žiniasklaidoje, turinio ypatumai, t. y. pasikartojančios retorinės formuluotės, su jomis siejamos asociacijos ir argumentai, įvardijamos grėsmės, siejamos su pabėgėlių perkėlimu ir integracija priimančiose šalyse. Taip pat aptariama galima tokio pabėgėlių vaizdavimo įtaka Lietuvos visuomenės nuostatoms.

⁴ Reikminių tyrimų projektą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. REP-2/2016).

Lietuvos žiniasklaidos diskurso tyrime apie pabėgėlius taikyta metodologija ir vyraujanti tematika

Lietuvos internetinės žiniasklaidos diskurso tyrimu buvo analizuojama dvejų metų periodo elektroninė žiniasklaida, o jos stebėseną vykdoma ir straipsniai tyrimui atrinkami interneto naudojantis monitoringo sistema „News Point“, suteikiančia galimybę stebėti įvairius interneto šaltinius. Naudojant raktinius žodžius⁵ buvo atrinktos publikacijos apie pabėgėlius, siejamos su Lietuvos kontekstu.

Straipsniai atrinkti iš populiariausių, atsižvelgiant į auditorijos tyrimų „Gemius“ 2015 ir 2016 m. lapkričio ir sausio mėnesių duomenis⁶, interneto žinių dienraščių. 2015 m. kovo – 2017 m. vasario mėnesiais buvo stebėti šeši populiariausi dienraščiai internete (*delfi.lt*, *15min.lt*, *Lrytas.lt*, *vz.lt*, *tv3.lt*, *alfa.lt*). Tyrimu siekta analizuoti bendrą šiuose žinių dienraščiuose aptinkamą diskursą apie pabėgėlius, nenorint išskirti nė vieno iš jų tam, kad būtų atskleistas kiekvieno išskirtinumas turinio apie pabėgėlius atžvilgiu. Iš viso šiame tyrime analizuoti 1 678 straipsniai. Straipsnių analizė buvo pagrįsta tiek kiekybiniais, tiek kokybiniais teksto turinio tyrimo metodais. Kiekybiniai metodai buvo naudojami analizuojant dažniausiai pasikartojančią tematiką ir ją sudarančių straipsnių skaičių. Atskleista, kad, rašant apie pabėgėlius, diskutuojama apie pabėgėlių perkėlimą į Lietuvą ir apibūdinami jau perkelti pabėgėliai. Taip pat rašoma apie pabėgėlių integracijos į Lietuvos visuomenę aspektus, susijusius su religiniais ir kultūriniais skirtumais, integracija į darbo rinką, būstu, sveikatos priežiūra, švietimu, kalba. Pabėgėlių aprašymą Lietuvos kontekste lydi ir diskusijos apie „migracijos krizės“ iššūkius Lietuvai, aprašant kitų šalių neigiamas patirtis ir situaciją (žr. 1 lentelę). Vadovaujantis kokybinių tyrimų metodų principu buvo tiriami publikacijų, kurios pateko į gausiausias straipsnių skaičiumi išskirtas temas ir jų potemes (išskyrus „Kita“) (žr. 1 lentelę), turinio ypatumai (pasikartojantys retoriniai teiginiai, su jais siejamos asociacijos, įvardijamos grėsmės, siejamos su pabėgėlių atvykimu ir integracija priimančioje šalyje). Norint atskleisti spaudoje paplitusius vaizdinius, rašant apie perkeliamus ir perkeltus pabėgėlius, atsižvelgiama į C. Harto studijoje apie migracijos diskurso tyrimo perspektyvas suklasifikuotus aspektus (aptinkamas pasikartojančias retorines diskurso pateikimo ir argumentacijos formas (topus – *našta*, *charakteris*, *nusikaltimas*, *kultūra*, *pavojus*, *nuostolis*, *ligos*, *persikėlimas*, *išnaudojimas*, *finansai*) ir joms priskiriamas asociacijas, būdingas migracijos diskursui (Hart, 2010, p. 67). Diskursą šis mokslininkas apibūdina kaip idealizuotus pažinimo modelius, apimančius įvairias reprezentacijos ir pateisinimo strategijas (Hart, 2010, p. 183–187).

⁵ Atrinkant straipsnius tyrimui buvo naudoti tokie pagrindiniai ir asociatyvūs raktiniai žodžiai kaip: pabėgėliai, prieglobstį gavę užsieniečiai, karo, klimato kaitos, politiniai pabėgėliai, pabėgėlių stovyklos, prieglobstis, prieglobsčio politika, prieglobsčio suteikimo taisyklės ir pan. Taip pat kaip raktiniai žodžiai buvo naudojamos ir tam tikros vietovės ir organizacijos (tiek Lietuvoje, tiek tarptautinės), valstybinės institucijos, ministerijos, siejamos su pabėgėliais. Naudoti ir su religija siejami asociatyvūs raktiniai žodžiai.

⁶ „Gemius“, „gemiusAudience multiplatform“, 2015.12., 2014.12. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://media-house.com/tinklarastis/r-rimkunaite-kaip-per-2015-uosius-metus-pasikeite-interneto-portalu-skaitomumas-ir-kas-tikruju-yra-didziausi/>>; „Gemius“, „gemiusAudience“, 2016-11. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gemius.lt/internetu-ziniasklaidos-naujienos/lapkriti-internautus-trauke-specializuotos-svetaines-3333.html>>.

1 lentelė. 2015 m. kovo – 2017 m. vasario mėnesiais publikuotų straipsnių tematika (str. vnt.)

Pabėgėlių atvykimas į Europą		Str. vnt. (iš viso 1 678)
	<i>Pabėgėlių migracija ir jų perkėlimas į Europą; visuomenės nuostatos pabėgėlių atžvilgiu; perkėlimo kvotos ir perkelti pabėgėliai</i>	577
Pabėgėlių integracijos aspektai ir su tuo susijusios problemos		
	<i>Pabėgėlių integracijos aspektai (religija, kalba, būstas, darbo rinka, švietimas, sveikatos priežiūra, socialinė parama (finansinės išmokos); pabėgėlių integracijos pavyzdžiai; įstatymai, reglamentuojantys užsieniečių padėtį šalyje; migrantų priėmimo centrai Lietuvoje ir užsienyje</i>	442
Pabėgėlių migracija, kaip krizė		
	<i>„Pabėgėlių krizės“ iššūkiai Lietuvai ir kitoms šalims; nuomonės apie „migracijos krizę“ ir pabėgėlius</i>	354
Saugumas		
	<i>ES išorinės ir vidinių valstybės sienų apsauga</i>	84
Kita		
	<i>Migracijos departamento reforma; politiniai pabėgėliai; nelegali migracija; etc.</i>	221

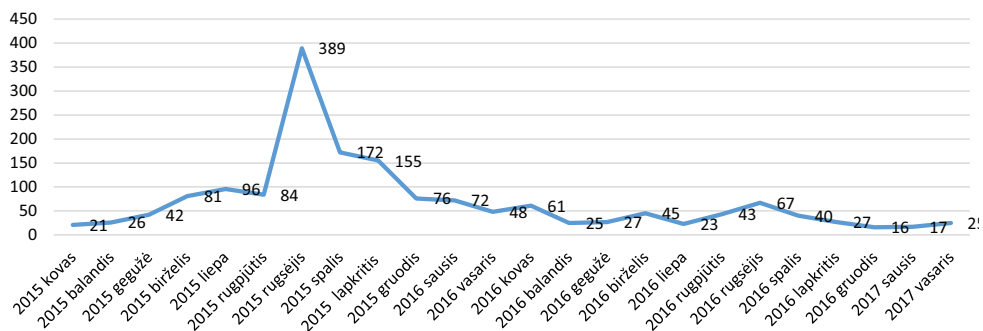
Šaltinis: delfi.lt, 15min.lt, Lrytas.lt, vz.lt, tv3.lt, alfa.lt publikuoti 2015 m. kovo – 2017 m. vasario mėnesiais straipsniai (vnt.) apie pabėgėlius Lietuvoje.

Žiniasklaidos diskurso apie pabėgėlius kaita laike ir naudojami šaltiniai

Mokslininkai, analizavę įvairių šalių spaudos diskursą apie pabėgėlius ir „pabėgėlių krizę“, pastebėjo, kad jis priklauso nuo tam tikrų įvykių ir kinta laike. Pavyzdžiui, Europos Tarybos ataskaitoje Europos šalių žiniasklaidoje išskirti trys laiko periodai aprašant „pabėgėlių krizę“ yra siejami su tam tikrais įvykiais (Georgiou, Zaborowski, 2017, p. 7). Pirmasis (2015 m. liepą) vadinamas „atsargios tolerancijos“ periodu, kai aprašomi masinio pabėgėlių skendimo Viduržemio jūroje persikeliant į Europą atvejai. Antrasis (2015 m. rugsėjį) vadinamas „ekstremalaus humanizmo“ (angl. *ecstatic humanitarianism*) periodu, kuris prasidėjo paviešinus nuskendusio berniuko, bėgusio kartu su tėvais, nuotrauką. Trečiasis (2015 m. lapkritį) vadinamas „baimės ir saugumo“ periodu ir siejamas su Paryžiaus teroristine ataka lapkričio mėnesį. Atsižvelgiant į šiuos išskirtus periodus ir įvykius, galima teigti, kad žiniasklaidos pranešimai pradžioje labiau diskutavo apie šalies saugumo priemones „pabėgėlių krizės“ kontekste, antrame periode žiniasklaida labiau koncentravosi į pabėgėlių gelbėjimo priemonių aprašymą. Šiuo periodu buvo aprašomos pabėgėlių emocijos bei daugiau nei ankstesniame ir vėlesniame išskirtuose perioduose buvo minimos pozityvios „pabėgėlių krizės“ ir pabėgėlių atvykimo į šalį pasekmės. Vėliau tai virto diskusijomis apie gynybos priemones – pabėgėliai žiniasklaidoje tapo „bebalsiais“ ir buvo įvardijami kaip teroristinių atakų kaltininkai trečiajame periode (Georgiou, Zaborowski, 2017, p. 8). Mokslininkai, tyrinėję Austrijos spaudą, teigia, kad

dėmesys pabėgėlių tematikai ypač padidėjo 2015 m. balandžio mėnesį, kai žiniasklaida pabėgėlių krizę įvardijo esant „nerimo“ stadijoje, kuri per pusmetį pasiekė piką rugsėjo mėnesį; vėliau pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų matomumas žiniasklaidoje greitai sumažėjo, tačiau vėl išaugo 2016 m. sausio mėnesį (Downs, 1972 cituota iš Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1758). Kartu atskleista, kad skiriasi pabėgėlių krizės aprašymas 2015 metais, kadangi pradžioje, kai vyrauja didesnis visuomenės susidomėjimas, yra naudojamas platesnis temų spektras šiai krizei aprašyti, o vėliau tematika nusistovi, nes daugiausia rašoma ilgalaikės pabėgėlių krizės pasekmių ir saugumo (sienų kontrolės) bei finansinių išlaidų temomis (Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1763).

Lietuvos žiniasklaidos straipsnių apie pabėgėlius tyrimas atskleidė, kad pirmųjų tirtų metų periodas nuo 2015 m. kovo iki 2016 m. vasario mėnesio pasižymi straipsnių apie pabėgėlius gausa (1 262 straipsniai), o periodu nuo 2016 m. kovo iki 2017 m. vasario mėnesio straipsnių apie pabėgėlius trečdaliu mažiau (416 straipsnių). Galima daryti prielaidą, kad pirmųjų metų periodu pabėgėlių tematika ir straipsnių gausa atkartoja minėtas Europos žiniasklaidos tendencijas (žr. 1 grafiką), kai aprašymas apie pabėgėlius pasiekia piką rugsėjo mėnesį, o vėliau (2015 m. gruodį), prasidėjus pabėgėlių perkėlimo procesui ES šalyse (taip pat ir į Lietuvą), straipsnių šia tema mažėja ir žiniasklaidos dėmesys šiai temai tampa pastovus, straipsnių skaičius ir tematinė įvairovė nusistovi (žr. 1 grafiką).

1 grafikas. Analizuoti straipsniai apie pabėgėlius (vnt.) 2015 m. kovas – 2017 m. vasaris

Šaltinis: delfi.lt, 15min.lt, Lrytas.lt, vz.lt, tv3.lt, alfa.lt publikuoti straipsniai (vnt.) apie pabėgėlius Lietuvoje (taip pat žr. Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017b, p. 90).

Žymus kiekybinis straipsnių skaičiaus padidėjimas buvo nulemtas diskusijų, svarstymo bei rašymo apie derinamas EK pabėgėlių kvotas, perkeliama pabėgėlių skaičius, priskiriamas Lietuvai ir kitoms ES šalims, šių skaičių didinimą, taip pat metodikas, pagal kurias apskaičiuojamos ir nustatomos kvotos. Šiomis temomis dažniausiai pasisako ir yra cituojami aukšti valstybės pareigūnai arba susijusių institucijų atstovai, vykstantys į derybas su Europos Komisija (EK) pabėgėlių perkėlimo ir kvotų apskaičiavimo bei derinimo klausimu, taip pat Seimo nariai, kiti politikai, ES, EK vadovai. 2015 m. spalio mėnesį vis

dar rašoma apie perkeliama į ES šalis ir Lietuvą pabėgėlių kvotas, tačiau jau pradedamos svarstyti ir vertinti realios Lietuvos galimybės perkelti pabėgėlius bei imama diskutuoti, kaip vyks pabėgėlių perkėlimo procesas. Reikia akcentuoti, kad, nustačius pabėgėlių kvotas ir Lietuvai sutikus dalyvauti pabėgėlių perkėlimo procese, 2015 m. lapkričio mėnesio straipsniuose vyrauja diskursas apie migracijos ir pabėgėlių persikėlimo į ES (taip pat ir į Lietuvą) padarinius, vis dažniau vadinant tai „pabėgėlių arba migracijos krize“ ir „iššūkiu“, „grėsmė“ ne tik Lietuvai, bet ir kitoms ES šalims senbuvėms, kurios seniau negu Lietuva susiduria su didesniais migracijos iš ne ES šalių srautais. Nuo 2015 m. kovo mėnesio iki 2016 m. vasario mėnesio pasirinktoje tirti žiniasklaidoje daugiausia rašoma ir diskutuojama apie pabėgėlių perkėlimą, jų integraciją ir su tuo susijusias sritis – būstą, sveikatos priežiūrą, kalbines problemas, religijos ir kultūros skirtumus, taip pat rašoma švietimo, finansinių problemų temomis. Daugiausia straipsnių apie pabėgėlių integraciją ir susijusias sritis šaltiniais tampa už pabėgėlių perkėlimą ir integraciją atsakingų institucijų (pvz., ministerijų (ypač Vidaus reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo), taip pat „Carito“, „Raudonojo Kryžiaus“) atstovai. Pirmųjų tirtų metų periodo (nuo 2015 m. kovo iki 2016 m. vasario mėnesio) diskurso straipsnių, aprašančių pabėgėlius kaip grėsmę, palyginti su antrųjų tirtų metų (nuo 2016 m. kovo iki 2017 m. vasario mėnesio) periodo diskursu, yra daugiau. Galima daryti prielaidą, kad tai lėmė teroro aktai, įvykę Europoje – Paryžiuje (2015 m. lapkritį) ir Briuselyje (2016 m. kovą), taip pat pranešimai apie „masinius moterų prievartavimus“ 2016-ųjų naujametę naktį Kelne.

Antrųjų tirtų metų periodu (nuo 2016 m. kovo iki 2017 m. vasario mėnesio) straipsniuose rašoma apie į Lietuvą perkeltus pabėgėlius, itin daug šia tema rašoma 2016 m. kovo, birželio, rugpjūčio ir ypač rugsėjo mėnesiais (žr. 1 grafiką). 2016 m. kovo mėnesį didesni straipsnių skaičių lėmė rašymas apie vadinamosios migracijos arba pabėgėlių krizės iššūkius Lietuvai ir kitoms šalims, apie terorizmą, islamo religiją ir grėsmes, siejamas su pabėgėlių integracija ir perkėlimu į ES šalis, taip pat ir į Lietuvą. Padidėjusį straipsnių skaičių 2016 m. birželio ir rugpjūčio mėnesiais lėmė perkelti pabėgėliai ir jų integracijos proceso aprašymas. Didėsni žiniasklaidos susidomėjimą perkeltų pabėgėlių skaičiais rodo ir pasikartojantys straipsniai kelyse žiniasklaidos priemonėse. 2016 m. rugsėjo mėnesio straipsnių skaičių padidino pabėgėlių išvykimas iš Pabėgėlių priėmimo centro Rukloje, šia tema išsakomos įvairios nuomonės, straipsniai taip pat pasikartojo įvairių tiriamų pavadinimų žiniasklaidos priemonėse. Rašant apie perkeltų pabėgėlių integraciją, neretai kritikuojama esama pabėgėlių priėmimo ir integracijos sistema, taip pat daug dėmesio skiriama ir pabėgėlių gyvenimui ir jų išvykimui iš Pabėgėlių priėmimo centro, kuris vadinamas „pabėgimu“, aprašyti. Šios tematikos straipsniuose dažniau pateikiami ir teigiami argumentai, palaikantys pabėgėlių priėmimą ir kritikuojantys esamą integracijos sistemą Lietuvoje. Tokiuose straipsniuose siekiama atskleisti ir paties pabėgėlio matymą, jauseną, nors patys pabėgėliai cituojami mažiau, jų vardu kalba ir su jų integracija susijusių institucijų atstovai (pvz., Pabėgėlių priėmimo centro atstovai, Ruklos seniūnas, gyventojai, „Carito“, „Raudonojo Kryžiaus“ atstovai). Gausiai šiame tirtame periode rašoma ir apie migracijos ir pabėgėlių atvykimo į Europą iššūkius tiek Lietuvai, tiek kitoms ES šalims. Šiomis temomis daugiausia pasisako politikai (Darbo partijos ir partijos „Tvarka ir teisingumas“ atstovai), jie savo politinėje 2016 m. rinkimų į

Seimą kampanijoje naudojo retoriką, nukreiptą prieš pabėgėlius, kuri sulaukė ir Lietuvos radijo ir televizijos komisijos išvadų apie neapykantos kurstymą šiose reklamose, taip pat aprašytą tiriamojo žiniasklaidoje.

Pabėgėlių vaizdavimas Lietuvos ir kitų šalių žiniasklaidos diskurse

Apibendrinant įvairiose šalyse atliktus tyrimus, galima teigti, kad daugelis jų rezultatų patvirtina, kad, nepaisant pabėgėlių vaizdavimo skirtumų Vakarų Europos valstybių (ir ne tik) žiniasklaidoje (Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees, 2015, p. 8; Abid et al., 2017), pabėgėlių įvaizdis neretai buvo konstruojamas pasitelkiant netikslią, fragmentišką, pasikartojančią informaciją ir tokiu būdu žiniasklaidoje buvo formuojamos labiau neigiamos nei teigiamos nuostatos pabėgėlių atžvilgiu.

Pavyzdžiui, skirtinguose tyrimuose atskleista, kad pabėgėliai siejami su tam tikromis grėsmėmis nacionaliniam saugumui, šalies kultūrai, ekonominei gerovei, taip pat ir sveikatos sistemai. Panašios tendencijos atskleistos ir tyrimuose apie pabėgėlius, analizuojančiuose Lietuvos žiniasklaidą. Pavyzdžiui, 2015 m. Lietuvos interneto dienraščių turinio tyrimas atskleidė, kad pabėgėliai dažnai apibūdinami kaip grėsmingi atėjęnai, kurie nesugebės integruotis į Europos šalis, „pakenksiantys europietiškajai kultūrai ir saugumui“ (Balsiūnaitė, 2016, p. 78). Straipsniuose apie pabėgėlius skirtingų šalių žiniasklaidoje (tiek pabėgėlius priimančių, tiek ir nepriimančių šalių) dažniausiai abejojama pabėgėlių reikalavimų pagrįstumu, pabėgėliai siejami su nusikaltimais, jiems apibūdinti vartojamos metaforos, siejamos su vandeniu, stichinėmis nelaimėmis, gyvuliais (skėriais) (Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees, 2015; Greussing, Boomgaarden, 2017; Lawlor, Tolley, 2017; Parker, 2015; Allen et al., 2017, p. 5; Abid et al., 2017). Negatyvūs vaizdiniai Lietuvos interneto dienraščiuose konstruojami dominuojančiomis žinutėmis apie pabėgėlius, siekiančius naudoti sau, nekontroliuojamus, agresyvius, linkusius nusikalsti, siejamus su teroristais individus (Matas, 2016, p. 72). Taip pat atskleista ir tai, kad pabėgėlių tematika dažnai politizuota (Szylo-Kwas et al., 2018; Krzyżanowski et al., 2018). Pastebima tendencija, kad prieš pabėgėlių krizę vyravo migrantų kaip „kitų“ vaizdavimas, t. y. kurie kelia grėsmę nacionaliniam tapatumui, kultūrai ir kultūriniam bendrabūviui, tačiau vaizduojant pabėgėlius vyrauja populistinė retorika, nukreipta prieš islamą (Allen et al., 2017, p. 5). Mokslininkų, analizavusių žiniasklaidos diskursą apie pabėgėlius, teigimu, aprašant pabėgėlių krizę naujienų žiniasklaidoje pateikiama informacija yra įrėminta tiek tam tikra susijusia tematika, tiek ir vyraujančiais šią tematiką lydinčiais aspektais, kurie daugeliu atvejų siejami su grėsme šalies saugumui ir ekonominiais kaštais šaliai, o mažiau aptinkamas aspektas – siejamas su pabėgėlių, kaip susiklosčiusios situacijos aukų, aprašymu (Innes, 2010; Van Gap, 2005 cituota iš Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1763). Ištyrus 2015 m. Austrijos dienraščius, buvo išskirti aštuoni pabėgėlių tematikai aktualūs aspektai: „įsikūrimas“, „priėmimas ir paskirstymas“, „saugumas“, „nusikalstamumas“, „ekonomika“, „humanizmas“, „praeitis ir aukos įvaizdis“ bei „integracija į darbo rinką“ (Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1756). „Apgyvendinimo“ ir „priėmimo bei paskirstymo“ aspektai asocijuojami su diskusijomis apie pabėgėlių laikiną arba nuolatinę apgyvendinimą bei jų priėmimo kvotas ir limitus. „Kriminalinis“

aspektas akcentuoja nelegalų pabėgėlių atvykimą, „ekonominis“ aspektas – ekonominę naštą ir grėsmę priimančios šalies klestėjimui ir gerovei, o „humanitarinis“ aspektas – priimančios visuomenės savanorišką pagalbą ir pabėgėlių indėlį į priimančią kultūrą. Išskirtas „saugumo“ aspektas tyrimo autorių siejamas su pabėgėlių kaip nekontroliuojamos masės įsiveržimą į šalį, o „praeities ir aukos“ aspektas atspindi ypatingą susiklosčiusią situaciją ir pabėgėliai vaizduojami kaip pasyvios aplinkybių aukos. Paskutinis išskirtas „integracijos į darbo rinką“ aspektas kelia diskusijas apie pabėgėlių integraciją į darbo rinką ir jos pasekmes (Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1757).

Šio straipsnio autorės atliktas tyrimas⁷ taip pat atskleidė, kad vyrauja neigiamas pabėgėlių įvaizdis. Pabėgėlių vaizdinius žiniasklaidoje daugiausia lydi grėsmingos, bauginančios antraštės (pvz., „Pabėgėlių antplūdis – ne teorija, o netolima realybė“⁸, „Kaip Europa galėtų kovoti su ekstremizmu ir kaip ji to nedaro“⁹, „Religija, terorizmas ir priešai – kur brėžti ribas“¹⁰, „Vokiečiai įspėjo dėl migrantų. Ar Lietuva išgirs?“¹¹, „Pabėgėliai ir ligos: realus pavojus ir mitai“¹², „Priimi musulmoną pabėgėlį? Ruoškis priimti ir musulmoną teroristą“¹³, „Masinė imigracija – grėsmė nacionaliniam saugumui“¹⁴) ir fotografijos, iliustruojančios ne su Lietuvos kontekstu susijusius vaizdinius (pvz., vaizduojančios pabėgėlių stovyklas, pabėgėlių persikėlimo į Europą vietas, etc.). Žiniasklaidoje vyrauja kultūriniai, ekonominiai ir politiniai grėsmių Lietuvai, kaip priimančiai visuomenei, aspektai. Žiniasklaida tapatina pabėgėlius su musulmonais ir islamu, neretai net nekvestionuojama, kad pabėgėlis gali būti ne musulmonas, ir dažnai jie vadinami „Islamo valstybės“ kareiviais. Šie pranešimai atliepia teroristinių atakų Europoje kontekstą ir sieja pabėgėlius su terorizmu, ISIS organizacija ir nusikaltimais, iš vienos pusės, ir negalėjimu užtikrinti Europoje saugumo, iš kitos pusės. Straipsniuose taip pat dažnai pabrėžiama, kad pabėgėliai „ieško geresnio gyvenimo“, todėl „masiškai plūsta“ į Europą, kuri yra „užtvindyta pabėgėliais“ ir „išprievartauta“ po įvykių Kelne, Vokietijoje (daugiau žr. Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017b). Žiniasklaidos naratyvuose konstruojamos žinutės apie pabėgėlių „išskirtinių teisių“ reikalavimus ir nuolat pabrėžiami pabėgėlių nesėkmingos integracijos į Vakarų visuomenę atvejai. Daugelis straipsnių mini, kad Europa pati tampa deklaruojamų „europinių vertybių“ ir „žmogaus teisių“, kuriomis naudojasi pabėgėliai, auka. Dažnai žiniasklaida cituoja Vokietijos kanclerę, kuri kaltinama dėl jos retorikos „svetingai pakviečiant“ pabėgėlius į Europą (Lietuvos socialinių tyrimų centras 2017b). Remiantis taikytais C. Harto išskirtais aspektais, būdingais migracijos diskursui (Hart, 2010, p. 183–187) Lietuvos spaudos diskurse apie pabėgėlius, galima

⁷ Šiame straipsnyje, atsižvelgiant į didelį empirinių duomenų masyvą, pateikiama apibendrinta tyrimo informacija, nenagrinėjant konkrečių straipsnių. Plačiau empirinę tyrimo medžiagą žr. tyrimo ataskaitoje Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017b.

⁸ GEDVILAS, Vydas (2016). Pabėgėlių antplūdis – ne teorija, o netolima realybė, *15min.lt*, gegužės 26 d.

⁹ URBONAVIČIUS, Vidas (2016). Kaip Europa galėtų kovoti su ekstremizmu ir kaip ji to nedaro, *delfi.lt*, liepos 24 d.

¹⁰ PELURITIS, Laurynas (2016). Religija, terorizmas ir priešai – kur brėžti ribas, *15min.lt*, sausio 17 d.

¹¹ LAVASTE, Laima (2016). Vokiečiai įspėjo dėl migrantų. Ar Lietuva išgirs?, *Lrytas.lt*, sausio 19 d.

¹² BNS (2015). Pabėgėliai ir ligos: realus pavojus ir mitai, *delfi.lt*, rugsėjo 14 d.

¹³ BAČIULIS, Audrius (2015). Priimi musulmoną pabėgėlį? Ruoškis priimti ir musulmoną teroristą, *tv3.lt*, lapkričio 17 d.

¹⁴ LAPĖNAS, Saulius (2015). Masinė imigracija – grėsmė nacionaliniam saugumui, *Lrytas.lt*, rugsėjo 9 d.

teigti, kad dominuoja teiginiai apie Lietuvos valstybei ir jos piliečiams susidarantiems „nuostolius“, susijusius su pabėgėliais ir jų priėmimu Lietuvoje; Lietuva vaizduojama kaip maža valstybė, nesusidoranti su perkeliama pabėgėlių keliais iššūkiais (pvz., teigiama, kad pabėgėliai, tapdami pigia darbo jėga, užims šalies piliečių darbo vietas), todėl kritikuojama ydinga kvotų sistema bei manoma, kad pabėgėlių krizę lemiančios problemos turi būti sprendžiamos ne pabėgėlių pasidalinimo principu, o pabėgėlių kilmės šalyse. Labai daug rašoma apie pabėgėlių „kultūrinius“ skirtumus, kurie, manoma, kliudys jiems integruotis ir ves į segregaciją Europos spartėjančios islamizacijos ir pabėgėlių gilinamų multikultūralizmo problemų kontekste, todėl dažnai norima, kad perkelti pabėgėliai atitiktų Lietuvos kultūrinius ypatumus. Rašant apie tikėtinas integracijos nesėkmes nurodomi Lietuvos etninių grupių (ypač romų) nesėkmingos integracijos pavyzdžiai, taip pat ir antros bei trečios kartų migrantų nesėkmingos integracijos Europoje pavyzdžiai. Pabėgėliai siejami ir su „nusikaltimais bei pavojumi“, kadangi manoma, jog kartu su pabėgėliais į Europą atvyksta ir teroristų, patys pabėgėliai, manoma, yra jauni ir agresyvūs vyrai, kurie priekabiauja prie moterų, taigi ir vietos, kur gyvena pabėgėliai, tampa segreguotais getais ir nusikaltimų židiniais. Polinkio į nusikaltimą ir jo priežasčių ieškoma islamo religijoje, kuri siejama su terorizmu: „*Neabejotina, kad fanatizmas būdingas islamui. <...>Arba galbūt tikintiems islamu taip pat susiformavo specifinė smegenų organizacija. Todėl gal jie labiau linkę į terorizmą nei europiečiai*“ (Pukienė, 2015). Manoma, kad intensyvus kultūrų maišymasis ir yra viena iš terorizmo priežasčių, nes, be socioekonominių problemų, migracija sukelia įtampas visuomenėje bei skatina jos radikalėjimą. Pasigendama ES pastangų ir noro priešintis ekstremizmui, akcentuojamas nesugebėjimas užtikrinti ES sienų kontrolę ir tokiu būdu piliečių saugumą, užkardyti kelio teroristinių organizacijų veiksmams, nes manoma, kad ES tapo savo deklaruojamų žmogaus teisių įkaite ir pabėgėliai tuo naudojasi. Taip pat vyrauja ir „išnaudojimo“ (pabrėžiamas pačių Lietuvos gyventojų ekonominis nepriteklis, skurdas, mažos pensijos, kurios privalo būti didesnės nei išmokos pabėgėliams) bei „finansinės naštos valstybei“ naratyvai; argumentuojama, kad ES skiriamų pinigų valstybei neužteks integruoti pabėgėlius ir migrantų išlaikymas bus „perkeltas ant piliečių pečių“, „*kainuos tiek pat, kiek [išlaikyti – aut. pastaba] senelių ar vaikų namų gyventojus, 850–1000 eurų per mėnesį*“ (Dagys, 2016), o pabėgėliai savo ruožtu neatneš ekonominės naudos, nes jiems, teigiama, Lietuva – tik tarpinė stotelė. Rašoma ir apie pabėgėlių „platinamas ligas“, ypač infekcines, kurios nėra įprastos Europos valstybėms, bei sukeliamą „pavojų“ gyventojams dėl savo netinkamo elgesio, vykdomų provokacijų, organizuojant tikėtinas riaušes Pabėgėlių priėmimo centre. Daug rašoma ir apie „persikėlimą“, apie masišką pabėgėlių skaičiaus didėjimą Lietuvoje: „*pabėgėliai ir toliau nevaržomai plūs į Europą, jų tradiciškai niekas nestabdys, o tai reiškia vėl naujas privalomas kvotas*“ (Gedvilas, 2016). Žiniasklaidoje išsakomi ir argumentai, neigiantys vyraujančius teiginius ir dažnai pateikiamą klaidinančią informaciją apie pabėgėlių perkėlimą ir jų integraciją, tačiau tokie teiginiai užgožiami neigiamo konteksto. Pavyzdžiui, šiais argumentais teigiama, kad ES sugeba užtikrinti savo sienų ir piliečių saugumą; kad ES šalys turi būti solidarios pabėgėlių klausimu; kad nereikia bijoti pabėgėlių jiems dar neatvykus; kad šie pabėgėliai yra tokie pat pabėgėliai, kaip ir bėgusieji nuo sovietinio režimo; kad pabėgėliai geba integruotis; kad pabėgėlių

integracijai naudojamos ES lėšos; kad grėsmė nacionaliniam saugumui neturi būti siejama vien su pabėgėliais ir teroristiniais išpuoliais ir kad Lietuvos piliečiams patiems trūksta tolerancijos ir pagarbos: „*Manyčiau, kad mums tiesiog reikia daugiau atidumo vieni kitiems, daugiau pagarbos, daugiau tolerancijos*“ (BNS, 2016).

Žiniasklaidos formuojami vaizdiniai apie pabėgėlius ir visuomenės nuostatos

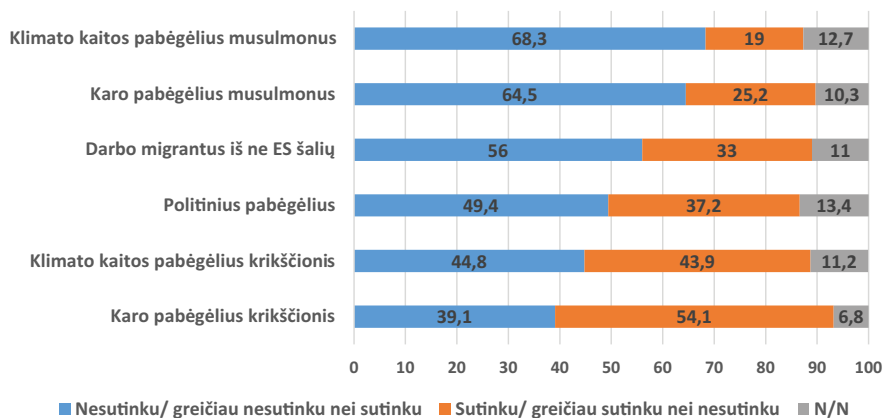
Kodėl svarbu analizuoti žiniasklaidą ir joje konstruojamus vaizdinius apie pabėgėlius ir ar ši tema vis dar išlieka aktuali? 2015–2016 metais „pabėgėlių arba migracijos krizė“ buvo plačiai aprašyta žiniasklaidoje, tačiau šiuo metu ji nebėra plačiai viešinama, ją pakeitė kitos, pavyzdžiui, tokios kaip klimato kaitos, temos. Kita vertus, tai, kad žiniasklaidoje ši tema nėra plačiai nušviečiama, nereiškia, kad šis reiškinys nėra aktualus. Pavyzdžiui, Europos prieglobsčio paramos biuro skelbiama statistinė informacija atskleidžia, kad per pirmąjį 2019 m. pusmetį prašymų suteikti prieglobstį ES skaičius, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu 2018 m., išaugo 10 proc. Daugiausiai prašymų suteikti prieglobstį ES pateikė Sirijos, Afganistano, Venesuelos, Irako ir Kolumbijos piliečiai (Migracijos informacijos ir bendradarbiavimo platforma, 2019). Taigi, Europai, taip pat ir Lietuvai pabėgėlių migracijos ir integracijos į priimančias visuomenes temos išlieka svarbios, todėl ir diskusijos apie tai, kaip žiniasklaida galėtų prisidėti prie pabėgėlių integracijos, vis dar aktualios.

Mokslininkai savo tyrimais atkreipia dėmesį į tai, kad neretai žiniasklaida visuomenei yra informacijos apie tam tikrus įvykius (šiuo atveju – apie pabėgėlių atvykimą į Europą) pagrindinis šaltinis, o šių įvykių vaizdavimo ypatumai gali pakenkti atvykstančių žmonių integracijos priimančioje visuomenėje procesams (Greussing, Boomgaarden, 2017, p. 1764; Allen et al., 2017; Blažytė, 2015), iš dalies veikti ir politinius sprendimus, kuriems įtakos turi tiek žiniasklaidoje labiausiai aprašomos, tiek ir nutylėtos temos (Allen et al., 2017, p. 11). Žiniasklaidos diskursas yra kaip svarbus veiksnys, kuris daro įtaką konstruojamam vaizdinui ir visuomenės nuomonei apie migraciją, migrantus ir pabėgėlius. „Įsivaizduojama migracija“ (angl. *imagined immigration*), kaip paslėptas visuomenės suvokimas apie migrantus ir migraciją, „gali būti kelias, kuriuo žiniasklaidos pranešimai ir elito retorika netiesiogiai daro įtaką nuostatoms“ (Blinder, 2013, p. 96). Tyrimais atskleista, kad žiniasklaida veikia visuomenės nuomonę apie migraciją, pavyzdžiui, dažniausiai klaidingai pateikdama (padidindama) migrantų skaičių ir imigracijos priežastis ir tokiu būdu manipuliudama ir pritraukdama skaitytojus (Allen et al., 2017, p. 9–10).

Lietuvoje visuomenės nuostatos tyrimu 2017 m.¹⁵ atskleista vyraujanti socialinė distancija (t. y. nenoras gyventi kaimynystėje, dirbti vienoje darbovietėje ir išnuomoti

¹⁵ Cituojami visuomenės nuostatų tyrimo 2017 m. duomenys gauti kompanijos „Baltijos tyrimai“ Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto užsakymu atlikus visuomenės nuostatų apklausą, vykdant tyrimą „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną“ (plačiau žiūrėti tyrimo ataskaitą Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a). Tyrimas vykdytas 2017 m. liepos 11 – rugpjūčio 3 dienomis. Iš viso apklausta 1 050 vyresnių nei 15-ikos metų Lietuvos gyventojų iš skirtingų Lietuvos regionų (117 atrankos taškų / vietovių). Tyrimo rezultatų paklaida neviršija 3 proc., tyrimo patikimumo ribos – 0,95. Lietuvos gyventojų nuomonės apklausos duomenys rodo Lietuvos gyventojų požiūrį į pabėgėlius ir kitas etnines, religines ir socialines grupes.

būstą tam tikroms įvardintoms grupėms) tarp daugumos visuomenės ir musulmonų bei pabėgėlių grupių. 2017 metais 45 proc. Lietuvos gyventojų teigė, kad nenorėtų gyventi kaimynystėje su musulmonais, ir 39 proc. gyventojų teigė, kad nenorėtų gyventi kaimynystėje su pabėgėliais. 37 proc. gyventojų teigė, kad nenorėtų dirbti vienoje darbovietėje, o 49 proc. – nuomoti būsto musulmonams; 30 proc. gyventojų teigė, kad nenorėtų dirbti vienoje darbovietėje su pabėgėliais, o 42 proc. – nuomoti jiems būsto (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a). Taip pat tyrimas atskleidė, kad Lietuvos gyventojai mieliau priimtų krikščioniškojo tikėjimo klimato kaitos ir karo pabėgėlius nei tokius pat pabėgėlius musulmonus (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a).

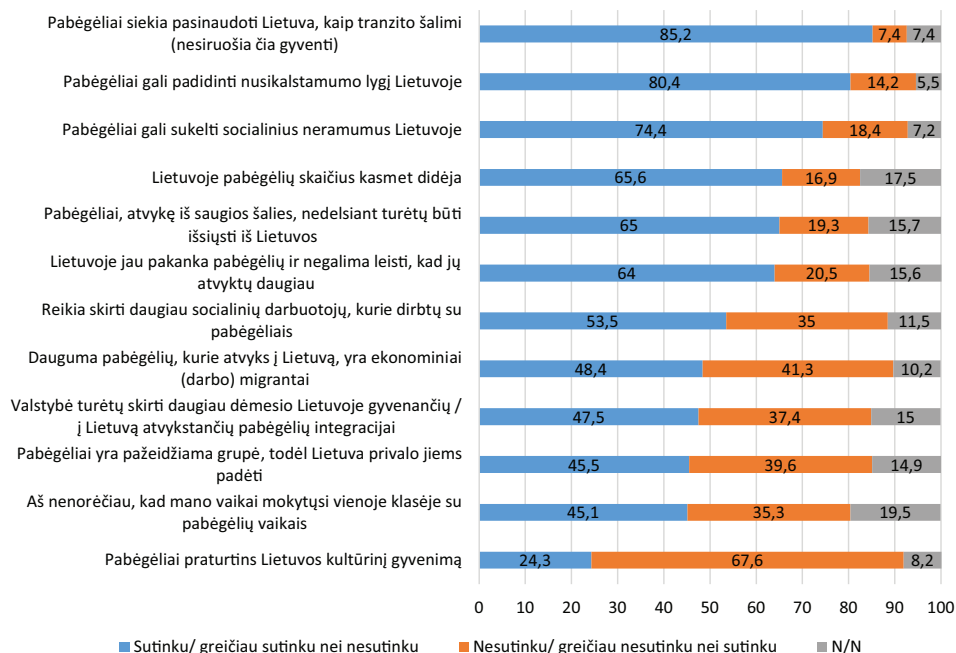

2 grafikas. **Pasakykite, ar jūs sutiktumėte, ar nesutiktumėte, kad Lietuva priimtų gyventi tokius pabėgėlius ir darbo migrantus iš ne Europos Sąjungos šalių? (proc., 2017)**

Šaltinis: kompanijos „Baltijos tyrimai“ Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto užsakyму atlikta visuomenės nuostatų apklausa, vykdant tyrimą „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną“ (plačiau žr. Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a, p. 81).

Pabėgėliai žiniasklaidoje dažniausiai siejami su religija ir matomi kaip musulmonai, o nuostatos pabėgėlių atžvilgiu beveik visuomet lygiagrečios nuostatomis musulmonų atžvilgiu. Žiniasklaidoje vyraujantys teiginiai atkartoja ir visuomenės nuostatų tyrimuose atskleistas baimes, grėsmes, susijusias su pabėgėliais, pavyzdžiui: „*pabėgėliai siekia pasinaudoti Lietuva, kaip tranzito šalimi (nesiruošia čia gyventi)*“; „*gali padidinti nusikalstamumo lygį ir sukelti socialinius neramumus*“; „*pabėgėlių skaičius kasmet didėja*“; „*dauguma pabėgėlių, kurie atvyks į Lietuvą, yra ekonominiai (darbo) migrantai*“ (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a, p. 82). Viena vertus, žiniasklaidoje vyraujantis požiūris į pabėgėlius ir visuomenės nuostatos jų atžvilgiu yra panašūs: nenorima, kad pabėgėliams būtų leidžiama statyti savo maldos namus, nešioti religiška sankcionuotus apdarus; manoma, kad jiems kils problemų dėl kalbos nemokėjimo, darbo susiradimo, būsto išnuomojimo, neigiamų visuomenės nuostatų ir savo religijos praktikavimo; norima

griežtai riboti pabėgėlių skaičių, Lietuvai atsisakyti dalyvauti pabėgėlių perkėlimo prognoje ir leisti atvažiuoti tik tiems žmonėms, kuriems Lietuvoje yra darbo (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a). Kita vertus, visuomenės nuostatų tyrimo 2017 m. rezultatai atskleidė, kad visuomenė iš dalies suvokia ir pripažįsta pabėgėlių problemas (sunkumus ieškant darbo; nenorą jiems išnuomoti būstą; neigiamas visuomenės nuostatas jų atžvilgiu; taip pat tai, kad valstybė turėtų skirti daugiau dėmesio pabėgėlių integracijai; kad pabėgėliai yra pažeidžiama grupė ir Lietuva privalo jiems padėti) (Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a).

3 grafikas. Lietuva sutiko su Europos Komisijos pasiūlymu per dvejus metus priimti 1 105 pabėgėlius iš Sirijos, Irako ir Eritrėjos. Kokia jūsų nuomonė apie žemiau pateiktus teiginius? Pasakykite, ar jūs sutinkate, ar nesutinkate su kiekvienu iš šių teiginių? (proc., 2017)

Šaltinis: kompanijos „Baltijos tyrimai“ Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto užsakymu atlikta visuomenės nuostatų apklausa, vykdanč tyrimą „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėseną“ (plačiau žr. Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017a, p. 82).

Taigi, Lietuvos visuomenės nuostatos pabėgėlių atžvilgiu atspindi vyraujančią žinias-klaidoje požiūrį į pabėgėlius, neatsižvelgiant į tai, kad pabėgėlių skaičius (šiuo atveju karo pabėgėlių iš Sirijos, Irako ir Eritrėjos) buvo ir yra labai nedidelis (apie porą šimtų) (Prieglobstis Lietuvoje, 2018). Minėti nuostatų tyrimo, atlikto 2017 metais, rezultatai

atskleidžia, kad visuomenė galėtų priimti daugiau informacijos apie pabėgėlius ir keisti savo nuostatas, tačiau šiuo atveju žiniasklaidos turinys ne padeda mažinti socialinę distanciją pabėgėlių atžvilgiu, bet ją tik didina.

Išvados

Straipsnyje, lyginant su kitų Vakarų Europos šalių žiniasklaidos pranešimais ir jų tendencijomis, analizuojama, kaip populiariausi Lietuvos interneto žinių portalai 2015 m. kovo – 2017 m. vasario mėnesiais vaizduoja pabėgėlius ir „pabėgėlių arba migracijos krizę“. Apibendrinus tirtos spaudos rezultatus galima teigti, kad tematiškai pagrindinis dėmesys skiriamas pabėgėlių perkėlimui, jų integracijai visuomenėje, taip pat daug diskutuojama ir apie „migracijos krizės“ iššūkius Lietuvai, aprašant kitų šalių neigiamas patirtis ir situaciją. Nuo analizuojamo periodo pradžios šioms temoms skiriama itin daug dėmesio – pirmiausia intensyviai rašoma, svarstoma ir diskutuojama apie perkeliamų į Lietuvą ir kitas ES šalis pabėgėlių kvotas, šios diskusijos pereina į svarstymus apie realias Lietuvos galimybes perkelti pabėgėlius, o vėliau šis diskursas labiau akcentuoja pabėgėlių persikėlimo į ES (taip pat ir į Lietuvą) padarinius, vis dažniau vadinant tai „pabėgėlių arba migracijos krize“ ir „iššūkiu“, „grėsmė“ ne tik Lietuvai, bet ir kitoms ES šalims senbuvėms, kurios seniau negu Lietuva susiduria su didesniais migracijos iš ne ES šalių srautais. Straipsnių, pabėgėlius vaizduojančių kaip „grėsmę“, ypač padaugėjo po teroro aktų, įvykusių Paryžiuje ir Briuselyje, dažniausiai aprašoma šalių, kuriose įvyko teroro aktai, patirtis ir situacija. 2016 m. birželio ir rugpjūčio mėnesiais, prasidėjus pabėgėlių perkėlimo ir jų integracijos procesui, žiniasklaidoje labiausiai pabrėžiamas ir aprašomas lokalus kontekstas, susijęs su į Lietuvą perkeltais pabėgėliais ir jų integracija Lietuvos visuomenėje. Apibendrinus Vakarų Europos šalių tyrimų duomenis, galima teigti, kad tirta Lietuvos spauda aprašant pabėgėlius iš dalies atkartoja kitų Europos šalių žiniasklaidos tendencijas, atsižvelgiant į tematinius akcentus ir straipsnių gausą tam tikrais laiko periodais. Pavyzdžiui, pirmiausia kitų šalių žiniasklaida daug dėmesio skiria pabėgėlių migracijos situacijai aprašyti, taip pat akcentuoja šalių saugumo priemones „pabėgėlių krizės“ kontekste, o periodais, nulemtais pabėgėlių žūties, pateikia ir „pabėgėlio perspektyvą“. Taip pat po teroristinių atakų vėl ima rašyti apie šalių saugumo priemones, ilgalaikes pabėgėlių krizės pasekmes, sienų saugumo ir kontrolės bei finansinių išlaidų temomis.

Atsižvelgiant į C. Harto išskirtus migracijos diskursui būdingus aspektus, galima teigti, kad Lietuvos spaudos diskurse apie pabėgėlius dominuoja teiginiai apie „nuostolius“, susijusius su pabėgėliais ir jų priėmimu Lietuvoje; daug rašoma apie pabėgėlių „kultūrinius“ skirtumus, kurie, manoma, kliudys pabėgėliams integruotis, ves į segregaciją, kartu pateikiami Lietuvos etninės grupės (romų) nesėkmingos integracijos, taip pat antros ir trečios kartų migrantų Europoje pavyzdžiai, kurie, manoma, turi įtakos Europos islamizacijai ir gilėjančioms multikultūralizmo problemoms. Pabėgėliai siejami ir su „nusikaltimais bei pavojumi“, kadangi manoma, jog kartu su pabėgėliais į Europą atvyksta ir teroristų, o polinkio į nusikaltimą ir jo priežasčių ieškoma islamo religijoje, kuri neretai siejama su terorizmu; vyrauja ir „išnaudojimo“ (pabrėžiamas pačių Lietuvos gyventojų ekonominis nepriteklis, skurdas, mažos pensijos, kurios privalo būti didesnės

nei išmokos pabėgėliams) bei „finansinės naštos valstybei“ naratyvai; argumentuojama, kad ES skiriamų pinigų valstybei neužteks integruoti pabėgėlius ir migrantų išlaikymas bus vykdomas šalies piliečių sąskaita, o pabėgėliai savo ruožtu neatneš ekonominės naudos, nes jiems, teigiama, Lietuva – tik tarpinė stotelė. Rašoma ir apie pabėgėlių „platinamas ligas“ ir sukeliama „pavojų“ gyventojams dėl savo netinkamo elgesio.

Žiniasklaidoje išsakomi ir argumentai, neigiantys vyraujančius teiginius ir pateikiamą klaidinančią informaciją apie pabėgėlių perkėlimą ir jų integraciją (kad nereikia bijoti pabėgėlių jiems dar neatvykus; kad pabėgėliai geba integruotis; kad pabėgėlių integracijai naudojamos ES lėšos; kad grėsmė nacionaliniam saugumui neturi būti siejama vien su pabėgėliais ir teroristiniais išpuoliais, etc.).

Apibendrinus Vakarų Europos šalių žiniasklaidos tyrimų duomenis apie pabėgėlių vaizdavimą, galima daryti išvadą, kad taip pat vyrauja neigiamas pabėgėlių vaizdavimas, įrėmintas tiek tam tikra susijusia tematika, tiek ir vyraujančiais šią tematiką lydinčiais aspektais, kurie daugeliu atvejų siejami su grėsmėmis šalies saugumui, jų kultūrai, ekonominei gerovei, sveikatos sistemai ir mažiau aptinkamu aspektu – siejimu su pabėgėlių, kaip susiklosčiusios situacijos aukų, aprašymu. Straipsniuose apie pabėgėlius skirtingų šalių žiniasklaidoje dažnai abejojama pabėgėlių reikalavimų pagrįstumu, pabėgėliai siejami su nusikaltimais, kurie neretai tapatinami su islamo religija ir jos vardu vykdomais teroro aktais.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos žiniasklaidoje, panašiai kaip ir kitų šalių žiniasklaidoje, vyrauja neigiamas pabėgėlių įvaizdis, o dažnu atveju skirtumas tas, kad Lietuvos žiniasklaidoje grėsmės, susijusios su pabėgėliais, yra konstruojamos išimtinai Vakarų Europos visuomenių pavyzdžiais ir neatspindi realios Lietuvos situacijos. Objektivesnės informacijos trūkumas žiniasklaidoje, pateikiant vienpusės žinias ir dominuojant neigiamai retorikai prieglobsčio ir apskritai imigracijos proceso klausimais, veikia visuomenės žinojimą ir jos nuostatas apie pabėgėlius ir prieglobsčio procesus.

Literatūra

ABID, Raith Zeher; MANAN, Shakila Abdul; RAHMAN, Zuhail Abdul Amir Abdul (2017). 'A Flood of Syrians has Slowed to a Trickle': The Use of Metaphors in the Representation of Syrian Refugees in the Online Media News Reports of Host and Non-host Countries. *Discourse & Communication*, no. 11 (2), p. 121–140. <https://doi.org/10.1177/1750481317691857>.

ALLEN, William; BLINDER, Scott; McNEIL, Robert (2017). "Media Reporting of Migrants and Migration" in IOM 2017 World Migration Report 2018, IOM: Geneva.

BALSIŪNAITĖ, Ieva (2016). Neapykantos kalbos raiška Lietuvos interneto dienraščių publikacijose apie pabėgėlius. *Komunikacija ir informacija / Communication and Information*, nr. 11, p. 78–102. <https://doi.org/10.15388/ZT/JR.2016.11.10751>.

BLAŽYTĖ, Giedrė (2015). Visuomenės nuostatos imigracijos atžvilgiu ir jų atsiradimo prielaidos. *Etniškumo studijos*, nr. 1, p. 107–134.

BLINDER, Scott (2013). Imagined Immigration: The Impact of Different Meanings of 'Immigrants' in Public Opinion and Policy Debates in Britain. *Political Studies*, no. 63 (1), p. 80–100. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12053>.

GEORGIU, Myria; ZABOROWSKI, Rafal (2017). Media coverage of the “refugee crisis”: A cross-European perspective, Council of Europe report DG1(2017)03.

GREUSSING, Esther; BOOMGAARDEN, Hajo G. (2017). Shifting the Refugee Narrative? An Automated Frame Analysis of Europe’s 2015 Refugee Crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, no. 43 (11), p. 1749–1774. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1282813>.

HART, Christopher (2010). *Critical Discourse Analysis and Cognitive Science. New perspectives on Immigration Discourse*. London: Palgrave Macmillan. 217 p.

INNES, Alexandria J. (2010). When the Threatened Become the Threat: The Construction of Asylum Seekers in British Media Narratives. *International Review*, no. 24 (4), p. 456–477. <https://doi.org/10.1177/0047117810385882>.

KRZYŻANOWSKI, Michał; TRIANDAFYLIDOU, Anna; WODAK, Ruth (2018). The Mediatization and the Politicization of the “Refugee Crisis” in Europe. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, no. 16 (1–2), p. 1–14. <https://doi.org/10.1080/15562948.2017.1353189>.

LAWLOR, Andrea; TOLLEY, Erin (2017). Deciding Who’s Legitimate: News Media Framing of Immigrants and Refugees. *International Journal of Communication*, no. 11, p. 967–991.

Lietuvos socialinių tyrimų centras (2017a). Visuomenės nuostatų monitoringo rezultatai, Reikminių tyrimų projektas „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėsena“, p. 62–88. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/Baigiamoji-ataskaita1.pdf>>.

Lietuvos socialinių tyrimų centras (2017b). Žiniasklaidos monitoringo rezultatai, Reikminių tyrimų projektas „Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo vertinimas ir integracijos procesų stebėsena“, p. 88–149. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2013/01/Baigiamoji-ataskaita1.pdf>>.

MATAS, Darius (2016). The Image of Refugees and the Features of its Development in Lithuanian Online Newspapers. *Komunikacija ir informacija / Communication and Information*, no. 10, p. 71–109.

Migracijos informacijos ir bendradarbiavimo platforma, EASO: Naujausios prieglobsčio ES tendencijos. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://mipas.lt/2019/08/14/naujausios-prieglobscio-tendencijos/>>.

PARKER, Samuel (2015). ‘Unwanted Invaders’: The Representation of Refugees and Asylum Seekers in the UK and Australian Print Media. *Myth and Nation*, No. 23. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gla.ac.uk/media/media_404384_en.pdf>.

Prieglobstis Lietuvoje 2018 metais. Prieglobsčio skyrius. Metinė ataskaita, Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Vilnius, 2019. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://migracija.lrv.lt/uploads/migracija/documents/files/Statistika/Prieglobstis/Metin%C4%97s%20ataskaitos/Ataskaita_2018%20m.pdf>.

Report prepared for the United Nations High Commission for Refugees (2015). Press Coverage of the Refugee and Migrant Crisis in the EU: A Content Analysis of Five European Countries, Report authors: BERRY, Mike; GARCIA-BLANCO, Inaki; MOORE, Kerry.

SZYLKO-KWAS, Joanna; GAJLEWICZ-KORAB, Katarzyna; GRUTZA, Anna; JUPOWICZ-GINALSKA, Anna (2018). Immigrants in Polish and German Online Media: A Comparative Analysis. *Komunikacija ir informacija / Communication and information*, no. 12, p. 39–72.

TRIANDAFYLIDOU, Anna (2017). The case of the ‘Emergency Relocation Quotas’ Open democracy, 25 October. [interaktyvus] [žiūrėta 2019 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.opendemocracy.net/en/case-of-emergency-relocation-quotas/#_ftn1>.

UNHCR Mid-Year Trends (2014). [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/Mid-Year_Trends_2014.pdf>.

UNHCR Mid-Year Trends (2015). [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/33075>>.

Šaltiniai

BAČIULIS, Audrius (2015). Priimi musulmoną pabėgėlį? Ruoškis priimti ir musulmoną teroristą, *tv3.lt*, lapkričio 17 d.

BNS (2015). Pabėgėliai ir ligos: realus pavojus ir mitai, *delfi.lt*, rugsėjo 14 d.

BNS (2016). L. Linkevičius: Incidentas su pabėgėliais Rukloje – pamoka būti tolerantiškesniems, *15min.lt*, spalio 20 d.

Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece.

DAGYS, Rimantas Jonas (2016). Ar ne per ilgai gaištame diskutuodami apie putinaites ir vanagaites?, *15min.lt*, kovo 3 d.

GEDVILAS, Vydas (2016). Pabėgėlių antplūdis – ne teorija, o netolima realybė, *15min.lt*, gegužės 26 d.

LAPĖNAS, Saulius (2015). Masinė imigracija – grėsmė nacionaliniam saugumui, *Lrytas.lt*, rugsėjo 9 d.

LAVASTE, Laima (2016). Vokiečiai įspėjo dėl migrantų. Ar Lietuva išgirs?, *Lrytas.lt*, sausio 19 d.

Lietuvos Vyriausybė (2015). Nutarimas dėl užsieniečių perkėlimo į Lietuvos Respublikos teritoriją, 2015 m. birželio 22 d. Nr. 628. Vilnius.

PELURITIS, Laurynas (2016). Religija, terorizmas ir priešai – kur brėžti ribas, *15min.lt*, sausio 17 d.

PUKIENĖ, Rūta (2015). Teroristai, įbauginę pasaulį: už kruvinų išpuolių virtinės – bendra schema, *delfi.lt*, lapkričio 18 d.

URBONAVIČIUS, Vidas (2016). Kaip Europa galėtų kovoti su ekstremizmu ir kaip jį to nedaro, *delfi.lt*, liepos 24 d.